

Hajdu Anita

A Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos
Gimnázium története a dualizmus korában

A dolgozat témájául a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium dualizmuskori történetét választottam. Ez a korszak személy szerint is a kedvenceim közé tartozik, de abból a szempontból is érdemes vizsgálni ezt az időszakot, mert az oktatás területén számos reform történt ebben az időszakban.

Az adatokat a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltárban fellelhető gimnáziumi értesítőkből nyertem, melyeknek feljegyzésével kimutatásokat készítettem, és ebből következtetéseket vontam le. Az elemzés során a dualizmus időszakát vettem kutatásom témájának. Ennek oka személyes érdeklődésem, illetve a korszak forrásgazdagsága. Az értesítők olvasása során elének tárul a gimnázium 19—20. század fordulóján folyó élete. Megismerkedhetünk a pedagógusokkal, a korszakban tanulható illetve kötelező tárgyakkal, bepillantást nyerhetünk a korabeli érettségi követelményekkel. Ettől azonban sokkal fontosabb, hogy egy-egy diák személyes adatainak segítségével megismerhetjük az odajáró tanulók vallási megoszlását, illetve képet tudunk alkotni arról, hogy milyen volt a gimnázium vonzáskörzete, illetve mely területekre terjedt ki ez akörzet.

Először azonban tudjunk meg néhány információt az intézményről! Az iskolát 1806-ban alapította a nyíregyházi evangélikus gyülekezet, akkoriba szinte ez volt az első gimnázium Szabolcs vármegyében. Az intézmény 1861-ben algimnáziumi, majd 1888-ban főgimnáziumi rangra emelték (ez utóbbi azt jelentette, hogy az iskola 8 évfolyamossá vált). Később, 1890-ben maga Kossuth Lajos járult hozzá levélben ahhoz, hogy a gimnázium alapítványa az ő nevét viselje. Számos országosan híres személy tanult az intézményben, többek között Krúdy Gyula is.

Századfordulón készült kép a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnáziumról

Statisztikai elemzés

Minden egyes tanuló esetében rendelkezésre áll a név mellett a születési év, a vallás, illetve a lakcím is, valamint a későbbi évtizedek során a szülők foglalkozása is megtalálható az értesítőkből.

5 évente vettem mintát; az első az 1879/1880-as tanév, az utolsó pedig az 1919/1920-as esztendő. A levéltárban feljegyzett anyagokat táblázatos formában rendeztem, majd megkezdtem következtetésem levonását.

Az első táblázat megmutatja a gimnáziumban nyilvánosan, illetve magántanulóként résztvevő diákok számát. Ez megmutatja azt, hogy mennyien teheték meg a magántanulóság költségeit, vagy éppen mennyi családnak volt szüksége a gyermekre, mint munkaerőre, s adták az ifjút éppen ezért magántanulónak. Az 1895-ös esztendőtől kezdve leányok is részt vehettek a gimnáziumi oktatásban, azonban még csak magántanulóként, így ezáltal őket is figyelembe kell venni, amikor a magán és nyilvános tanulók arányát vizsgáljuk.

1. táblázat: A nyilvános és magántanulók aránya

	Nyilvános tanuló		Magántanuló		Összesen (fő)
	Fő	%	Fő	%	
1879/1880	174	94	11	6	185
1884/1885	184	91	18	9	202
1889/1890	256	84,5	47	15,5	303
1894/1895	357	94,3	21	5,7	378
1904/1905	440	91	46	9	486
1909/1910	448	91	44	9	492
1919/1920	538	90	63	10	601

A táblázat adataiból az olvasható le, hogy a dualizmus időszaka alatt a gimnázium tanulóinak létszáma folyamatos emelkedést mutatott, ráadásul nem csekély mértékben, hiszen 40 esztendő alatt több mint háromszorosára nőtt a diáklétszám az intézményben. Mindvégig megállapítható, hogy lényegesen több a nyilvános tanulók száma az intézményben, mint a magántanulóké. Az első két vizsgált tanévben kevesebb, mint 10 százalékát (6 és 9 %) adja a

teljes tanulói létszámnak. Ez a 1889/1890-re megemelkedik, 15,5 százaléka magántanuló ebben az évben a diákoknak. A szám emelkedésében valószínűleg közrejátszik az, hogy az 1887/1888. tanévtől kezdődően az iskola nyolcosztályos gimnáziummá válik, ezáltal növekszi a tanulók létszáma. Ezt követően ismét csökken a magántanulók létszáma, és mind a négy vizsgált tanévben 5 és 10 % között mozog. A nyilvános tanulók száma, a vizsgált hat tanévben mindvégig 90 % feletti értéket mutat, ez alól kivétel az 1889/1890. tanév, amikor 84,5 százalék a nyilvános tanulók létszáma a gimnáziumban. A táblázat elkészítése során azt az észrevételt tettem, hogy jellemző a gimnáziumra az, hogy az első osztályt viszonylag magas tanulói létszámmal kezdik meg az évfolyamok, azonban a diákok száma a felsőbb évfolyamokban egyre kevesebb, tehát sokan kihullanak az iskolából. Erre néhány bizonyítékot mutatnék be, melyek az évek alatt bekövetkező összlétszám-növekedést is tükrözik: az 1879/1880. tanévben 57 fő tanul a gimnázium 1. osztályában, míg ez a szám a 2. osztályban már csak 38, a 3. osztályban 30, azonban a 8. osztályban csak 14. A kihullás aránya a későbbiekben is megmarad, immár azonban magasabb a diáklétszám: az 1904/1905. tanévben 80 elsős diákja van az intézménynek, harmadik osztályban 68, a nyolcadik osztályban azonban 55 fő.

2. táblázat: A gimnázium tanulójának vallási megoszlása

Vallás/Év	Ágostai	Evangélikus/ Református	Római katolikus	Zsidó	Görögkatolikus	Görögkeleti
1879/1880	46	22	47	60	5	5
1884/1885	64	58	45	31	2	-
1889/1890	71	126	-	99	-	-
1894/1895	71	83	68	128	7	-
1904/1905	77	103	110	154	16	-
1909/1910	95	121	96	144	12	-
1914/1915	128	133	86	127	18	-
1919/1920	117	137	103	201	-	-

A második táblázat a gimnazisták vallási megoszlását mutatja be. A táblázat adatai alapján megállapítható, hogy a tanulók többsége református/evangélikus, vagy zsidó vallású volt. Az intézmény azonban nagy népszerűségnek örvendett az ágostai hitvallású diákok között is, hiszen az első két vizsgált évben 46 és 64 ehhez a felekezethez tartozó diák járt a gimnáziumba, az 1910-es években ez szám megközelítette a református/evangélikus és a zsidó vallású diákok számát. Lényegesen csekélyebb mértékben, de tanultak görögkatolikus vallású diákok is az intézményben, számuk általában kevesebb volt 20 főnél egy-egy adott tanévben. Az 1879/1880. tanévben az intézmény diákja volt 5 görögkeleti vallású diák, az 1919/1920. évben pedig egy unitárius vallású diák is beiratkozott az intézmény falai közé.

3. táblázat: A tanulók lakóhely szerinti megoszlása

Év/Lakóhely	Helybeli	Vidéki	Nem megyebeli
1879/1880	121	61	3
1884/1885	112	54	36
1889/1890	142	97	64
1894/1895	198	114	56
1904/1905	251	108	44
1909/1910	311	103	61
1914/1915	381	102	54
1919/1920	373	212	16

A fenti táblázat azt mutatja meg, hogy a vizsgált tanévekben milyen arányban tanultak a Kossuth gimnáziumban helybeli, vidéki és a nem megyében élő diákok aránya. Megállapíthatjuk, hogy az évtizedek során nem változik az a tény, hogy a helybeli diákok alkotják az összes diákok számának több mint ötven százalékát. A tanulói létszám növekedésével természetesen arányosan növekszik ez a szám. A megyebeli, vidéki diákok száma az eltelt 40 esztendő alatt duplájára növekedett. A nem megyéből származó diákok száma változó tendenciát mutat. Az értesítőkből kiderült, hogy a megyén kívüli diákok főleg a mai Erdélyből, azon belül Szepes vármegyéből származott, vagy a mai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye akkori Szatmár és Bereg vármegyéjének részeihez.

Az értesítőkből azonban nemcsak a diákok adatait ismerhetjük meg, hanem más (számomra) izgalmas információkat is megtudhatunk. Mint leendő pedagógust, foglalkoztat engem az a téma, hogy korábban vajon melyek voltak egy adott évfolyamon az adott tantárgyból tanítandó anyagok. Lássuk tehát, hogy melyek voltak kossuthos diák tantárgyai ebben az időszakban?

Minden osztályban kötelező volt a vallástan oktatása. Az 1879/1880-as értesítő a következőt árulják el: az 1. osztályosok heti két óra keretében a keresztény katekizmus mellett az Ótestamentummal, bibliai történetekkel valamint Palesztina földrajzával ismerkedtek meg. A második osztályosok rovatánál az van feltüntetve, hogy vallástanból ugyanazt az anyagot veszik, amit az első évfolyamon, csak részletesebben. A harmadikosok és negyedikesek szintén két óra keretében az egyház történetével ismerkedtek meg részletesebben. Az ötödik

és hatodik osztályban kezdtek a tanulók az egész év során részletesen ismerkedni az Újszövetség történetével, illetve egyes vallási témájú könyvek olvasásával, és ahogy az értesítő fogalmaz „fejtegetésével” és „emlékelésével” foglalkoztak.

Ebben az időszakban még nagyon fontos volt a latin nyelvű műveltség kialakítása a tanulóknál. A vallástannál magasabb óraszámokban, heti 5 óra keretében tanultak latint a diákok. Az első osztályosok az alaktant és a verbadeponentia-t tanulmányozták. A másodikosok folytatták a verba deponentia tanulását, valamint összefüggő olvasmányok elemző taglalásával foglalkoztak. A 3. osztályos tanulóknak az alaktan ismétlése mellett a mondattan, a névmások, névmások, idők és módok tanulmányozására volt lehetőségük. A negyedikesek a harmadikos tananyag ismétlése mellett megtanulták a kötőmód használatát, valamint olvasmányok elemzésébe (pl. Themistocles, Thrasylbulus, Ovidius) fogtak. Az ötödikesek az egész tanév során C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico művével (azaz Julius Caesar Feljegyzések a gall háborúról című művével) foglalkoztak. A végzős diákok szintén öt órában C. Sallusti Crispi Jugurtha című művének, illetve Cicero műveinek ismerkedésével töltötték a latinórákat.

A latintól kevesebb óraszámokban, heti 3 órában tanultak magyart az elsősök. A beszédrészek, a mondattan, a szótan és a hangképzés alkották az első osztályos tananyagot. A másodikosok ugyanilyen óraszámokban a helyesírás szabályait sajátították el, valamint olvasmányokat és költeményeket szavaltak. A 3. évfolyamon folytatódott a mondattan-elemzés. A negyedik osztályban mondatkötést „irálytant” és verstant tanultak, valamint írásbeli dolgozatok és verstani elemzések elkészítése volt a feladatuk. Az ötödikesek a költészetten mellett az elbeszélő és a leíró költemények olvasásával, fejtegetésével, szavalásával töltötték az órákat. A végzős diákok a korábbiak mellett szónoklattannal is foglalkoztak.

Szintén nagy hangsúlyt a korabeli tantervekben és tanmenetekben a német nyelv oktatása: az elsősök heti két órában fő- és melléknevek, névelők olvasásával és gyakorlásával kezdték tanulmányaikat e téren, valamint folytonos fordításokkal igyekeztek a diákok tudását növelni. A második évfolyamon a korábbiak ismétlése mellett számnevekkel, különböző igék ragozásával foglalkoztak a tanulók. A harmadikosok alaktannak, olvasással, fordítással és írásbeli gyakorlással töltötték a németórákat. A negyedik, ötödik és hatodik osztályban már verstani darabok „fejtegetésével” és „emlékelésével” foglalkoztak a tanulók.

Az 5-6. évfolyamon a görög nyelvet is oktatták a diákoknak 4-4 órában: az előbbinél főleg alaktant (főnevek, melléknevek, névmások), míg az utóbbinál szóképzést, valamint Xenophón műveinek tanulmányozását tanulták.

Természetes a tanulók reáltantárgyakkal is foglalkoztak. Ilyen volt például a földrajz, ahol heti két óra keretében az elsősök földrajzi fogalmakkal, mértani és természettani földrajz elemeivel, valamint Európa részletes földrajzával foglalkoztak a tanulók. A második osztályban csak az első félévben tanultak földrajzot a diákok, ezt követően a történelem váltotta fel a tantárgyat, viszont ez idő alatt magasabb óraszámban, heti három óra keretében ismerkedhettek Ázsia és Afrika földrajzával, valamint a térképkészítés rejtjelmeivel. A harmadik évfolyamon szintén csak első félévben folyt az oktatás, ekkor Afrika, Amerika és Ausztrália tanulmányozásával töltötték a félévet. A negyedikesek szűkebb környezetük, Magyarország és Ausztria részletesebb megismerésével foglalkozott, valamint igyekezett elsajátítani a térképkészítés rejtjelmeit. A fentebbi évfolyamokon nem folyt földrajzoktatás.

A diákok minden évfolyamon foglalkoztak a matematika részeivel, a számtannal és a mértannal, heti 2-2 óra keretében. Az első osztályos diákok számtanból: a 4 alapl műveletet (összeadás, kivonás, szorzás, osztás) valamint a szétbontást és az összehozást gyakorolták, míg mértanból a vonalakkal, szögekkel és különböző háromszögekkel ismerkedtek meg. Második osztályban az első félév során heti 3 mennyiségtan óra alkalmával a viszonyokkal, arányokkal ismerkedtek meg, míg a tavaszi időszakban ismét mértant tanultak: ekkor kerültek kapcsolatba a területszámítással és a háromszögek hasonlóságával. A harmadikosok tananyagába tartozott a hatványozás, és gyökszámolás, mértanból pedig a körrel foglalkoztak ebben az esztendőben. A negyedik évfolyamon már 3 órában folyt az oktatása, ahol számtanból a változatok, csoportulatok, kamatos kamat csínját-bínját volt kötelező elsajátítaniuk a tanulóknak, mértanból pedig a korábban szerzett tudásukat ellenőrizték, mélyítették. Az 5. osztályosok már heti 4 órában tanultak algebrát és számelméletet, valamint mértanból mélyrehatóbban foglalkoztak a háromszögekkel. A végzős diákok ismét csak 3 óra keretében tanulmányozták a beírt és körülírt idomokat, emellett pedig algebratudásokat fejlesztették.

A mai biológia, földrajz tárgyak akkoriban természetrajz néven voltak ismertek. Az elsősök hetente két óra keretében az emlősállatok, madarak, hüllők, kétélűek, halak és bogarak jellemzőit tanulmányozták. A második évfolyamon szintén heti két alkalommal az ásványtan rejtjelmeit igyekeztek elsajátítani. A 3. osztályosoknak csak a második félévben volt ilyen

órájuk, ekkor az emberi test működése képezte az elsajátítandó anyagot. A harmadik és a negyedik évfolyamokon természettan tantárgyuk volt a diákoknak, ami leginkább a mai fizikára hasonlít, ugyanis a harmadikosok a testek általános tulajdonságaival és a villanyossággal, míg a negyedikesek a szilárd testek egyensúlyával, a hangtannal és a fénytannal foglalkoztak. Az ötödik és hatodik évfolyamon az eddig ismertetett tárgyak mellé bekerült a vegytan is, ahol a fémek és nem fémek vegyületeivel ismerkedhettek a tanulók. Az elsősök órarendjében szerepelt a szépírás heti egy óraszámában, illetve minden évfolyamon részesültek a diákok ének-zene, testgyakorlás és rajzórában. Ezek heti két-két alkalommal kerültek megrendezésre.

Második osztálytól kezdtek el a diákok történelmet tanulni, mely személyes érdeklődésem középpontja. Ezen az évfolyamon csak a tavaszi időszakban folyt történelemoktatás, heti három óra alkalmával. Ebben a félévben a diákok az ókori Kelet, valamint, Egyiptom és Hellász történetét ismerték meg. A harmadik évfolyamon ismét a tavasz során részesültek a tanulók a történelemoktatásban, ekkor az ókori Róma, valamint a középkor és az újkor áttekintésével foglalkoztak. A fentebbi évfolyamokon már egész évben heti 3 alkalommal vettek részt a diákok történelemórán: a negyedikesek Magyarország történetének áttekintésével (a Honfoglalástól egészen 1790-ig) töltötték el a tanévet, az ötödikesek az ókor, míg a hatodikosok a középkor mélyebb, részletesebb megtárgyalásával foglalkoztak. A tanév értesítőjében az az információ olvasható, hogy francia nyelv tanulására volt lehetőség jelentős díjért cserébe, illetve rajzból az érdeklődők magánórákat vehettek Ábrányi Lajostól, aki festészeti tanulmányait a Párizsi Akadémián végezte.

A következő a statisztika során vizsgált évekből csak a történelemoktatás anyagát követném nyomon. Mivel a gimnázium az 1887/1888-as tanévben főgimnáziummá vált, így az évfolyamok száma nyolcra növekedett, így viszont meg kellett változtatni a tanmeneteket. Lássuk, milyenek lettek? Jellemzővé vált az ez követő esztendőkből, hogy a történelmi korszakokat több részre osztották. Az 1894/1895-ös tanévben a 3. osztályosok tananyagához tartozott Magyarország története, ebben a tanévben átfogóan vették át ezt a témakört, ugyanis a honfoglalástól egészen a kiegyezésig tanultak hazánk történelméről. A negyedikesek az ókori Kelettel, Hellással és Róma történetével ismerkedtek az év során, míg az ötödikesek Róma császárkorával és a középkorral. A hatodik osztályba járók az újkori egyetemes történelem részleteibe nyertek betekintést, míg a hetedikesek és a végzősök az akkori jelenkorral foglalkoztak. Az 1904/1905-ös tanévben már a Magyarországról szóló anyagot két

évfolyamra osztották szét, így a harmadikosok a honfoglalástól a mohácsi vészig, a negyedik osztályosok pedig ettől kezdve a kiegyezésig mélyültek el a magyar történelemben.

Rendelkezésemre áll az 1879/1880-as tanév tanári karának listája. Az igazgatói pozíciót ebben az időszakban Materny M. Lajos töltötte be, aki mennyiségtant, természettant, földrajztörténetet, mértant és testnevelést is tanított. Chotvács Ágoston vallástan, német és görög tanárként tevékenykedett, Kovács János pedig a vallástan mellett latin, mennyiségtant és mértant is oktatott. Leffler Sámuel volt a másik latint tanító pedagógus, akinek többi idejét a földrajzoktatás töltötte ki. Martinyi József a magyar, a történelem, a rajz és az írásóra rejtelseibe vezette be a tanulókat, míg Szlaboczký Imre szintén a magyar mellett számtant és természettant-vegytant oktatott. Nagy Lajostól tanultak a diákok egyház- és műéneket, míg Pálffy János a katolikus, Guttman Jakab pedig az izraelita vallástant tartotta.

Az 1888/1890. tanévben zajlott az első érettségi vizsga az intézményben, május 22—26 között. A vizsgán tíz tanuló vett részt. Magyarból választaniuk kellett a vizsgázóknak egy témát az alábbiak közül: védőbeszéd egy testvérét megsebesítő ember mellett, az állati élet kezdetleges formája a természetben, illetve Bethlen Gábor, mint fejedelem. Német nyelvből Széchenyi István életéről kellett beszélni, matematikából pedig szöveges feladatok vártak a vizsgázókra.